

کیشهی پاکژ بوونهوه له شیعره کانی مهولهویدا

نومبید ناشنا

له کورته باسیکی وه هادا جیکای ئهوه نابیتهوه که پیناسه
جۆربه جۆره کانی سۆفیهتی و بابتهتی سۆفیهتی خۆی بنووسین ، چونکه
لهم بارهیهوه سهراچاوهی دهوله مه ندو بوخت زۆره . راسته و خو دینسه
سهرا کیشهی پاکژ بوونهوه و رهنگدانهوهی له شیعره کانی مهولهویدا .

پاکژ بوونهوه ، واته (التطهير) ، مه بهست و خواست و ئاره نووی
سۆفی به له به کهم ههنگاویهوه له ریکهی دوور و درێژو سهختی
سۆفیه تیدا . سۆفی خۆی به ناتهواو ، گونا هبار ، تاوانبار ، به جیماو
دهزائیت . ده بیت بگاته ئه و پله بهی که تهواو بی گوناوه ، بی تاوان ،
سهرا که وتوو وه پیشکه وتوو بیت . پلهی بینینی ههق ، به کبوونی هه موو
بوونهوه ورو بینینیان به بهک چاوه ، واته دروست بوون و خهملاندنی
(وحدة الوجود) . سۆفی بۆیه ده به ویت هه مو وشت تهواو بیت و
که م و کورتی تیدا نه مینیت هه تا بتوانی له هه قیقهت نزیک بیته وه ،
چونکه وهک وتمان ئه و بوون و ده رو بشته به ناتهواو ، (ناقص) ، غیر
متکامل (ده بینیت و له مه نیکه ران و دگه ران و په سته . له م باره یه وه له
کتیبی (الشعر الصوفی) دا نوو سراوه : « سۆفیتی بینینی بینه وهره به
چاوی که م و کورری ، بگه ره چا و پۆشینه له هه موو که م و ناتهواوی بهک
هه تا شتیک بینینی که له هه موو ناتهواوی بهک پاکژ و خاوتین

بیت (۱) . لیرەدا ئیتمە تەنھا مەبەستمان لە سۆفی بەک نی بە ،
 بەلکو مەبەستمان سۆفی بەکی شاعیر یاخود شاعیریکی سۆفی بە ،
 ئەویش سۆفی و شاعیر (مەولەوی) ی مەزنە . مەولەوی کاتیک لە
 پێوەندی سۆفیەتی و کیشە (حەقیقەت) دا قورل دەبیتەو ، لە قەلەمی
 رەنگینی شاعیرانە ی زیاتر هیچ شتیکی تر نادۆزیتەو کە بیکاتە ناوینە بۆ
 بینینی هەموو جۆش و تەقینەو و کڵبە ی دەروونی هەژاری . (مەعدووم)
 لەم سووتان و کڵبەسەندنەدا دەبیت ببیتە قوربانی ، چونکە ناوانی بەرز ،
 ریکە ی سەخت و دژوار ، بەتایبەتی بەرەو و پوو و پۆشیتنی هەقیقەت ،
 قوربانی دانی گەورە ی دەوێت . دەفەر مویت :

« مەعدوومی بەدبەخت کارناتەواوی

هێشتا لە بەججۆر خەیاڵی خاوی

قوربانی دەبیت لە عەیب بەری بێ

فیدایی پەسەند پێی دوکەری بێ » (۲)

تەنانەت لە ریکە ی هەقیقەت و خۆشەویستی زاتی هەقدا ،
 مەولەوی لە گەل خۆشەویستیکی ئیلهام بەخشی شیعیری خۆیدا کە
 سروشتە ، دەکەوێتە کیشە و ناتەبایی ، خولق و خو و سروشتیان ریک
 ناکەون . دەفەر مویت :

« سروشتی من و جوکمی تەببەت

قەت یەکناکەون یارانێ سەر بەست »

شاعیر و سۆفی مەولەوی مەزن بۆ پاکژبوونەو و پۆشیتن بەرەو
 هەقیقەت ، دەبیت هەرچی لە جوکمی وجوددا هەبە لە ناتەواوی و کەمی
 ئەم چارەسازیان بێت و برینە سەختەکانی گوناو کەمتەرخەمی تیمار
 بکات ، چونکە « هەریەک لە شیعیرو سۆفیەتی تاقیکردنەو بەکی هەستی و
 بەرجەستەیی خودین مامەلە لە گەل جیهان دەکەن . بۆ پرکردنەو ی

که می و کورتی و تیپه رین لیتی ، شاعیر راستیی نایکیردنه وهی خۆی وهها
 ههست پتده کات که بچینه ناخی جیهانه وه . بهلام سۆفی له (فهنا) لهنا و
 جیهان و له خۆیدا ههستی پتده کات (۲) . لیره دا مهوله وی هه م شاعیر و
 هه م سۆفی به . هه م له زاتی خۆی و جیهاندا وهک سۆفی بهک بۆ دۆزینه وه و
 پتکه یشتنی زاتی ههق فهنا ده بیته . هه م وهک شاعیر یک هه قیقهت بینه و
 به ناخی شته کان و مه سه له کاندأ پۆده چیت . ئیمه وه های بۆ ده چین که
 مهوله وی له سۆقۆناغدا به به لکه ی شاعیری و سۆفی هتی خۆی سه لماند وه
 نه وهی له مهستی دوا ی نو شکردنی پتکی دهستی شیخه که یدا و وه جلد و
 ته جه للی کردن و هه مو و حاله ته سۆفی گه ری به کاندأ تووشی هات وه .
 مهوله وی سۆقۆناغی بری و حه سه ره تی به که م پۆژی ته ریقهت وه رگرتنی
 بۆ گه یشتن به جیهانی ههق و توان وه له هه قدا بۆی بو وه حه سه ره تی هه مو و
 ساتیکێ ژبانی . نه و سۆقۆناغش بریتی به له :

به که م : بچووکی و گونا هباری و تاوانباری و نانه واوی . له و حاله ته
 سه لیبی یانه دا مهوله وی شاعیر و سۆفی و زاتی ههق — که خودایه — له دو و
 جتگاهه ده بینه رین : نه می بچوو کو و نزم و تاوانبار ، ده ست به دو عاو
 رجا کار و ده ست به داوینی شیخی سراج الدین و فه ریادی
 شه فاعهت و لیبو و ردن ، نه وی زاتی ههق به رزو بچو عیب و ته واوی
 ته واوو بچو و وینه ی جوانی و به کبونی هه مو و جوانی به کانی بو ونه وه ری
 بینه راوو هه ست بچو و کراو ، هه ره ها نه بینه راوو هه ست بچو و نه کراو :

« کردهوی بدم نه متوینیته وه

لوقت له ده ست نه و نه مسینیته وه

خه جالهت هینه م بچوو و نه کاته وه

دهستی منالیم یسا نه کاته وه »

« هرچند تاوانم له حمد بدمره
دفتیری کرده له یووم رهشتره
تو لیم ببوره ، من رووزردیی خوم
جهزا کافی بهو سزای مهرگه بوم » (۴)
« هرچند توره وشار له مهرگه به دتره
یووره شی به کهی من لهو گرانتره
من که خه جالمت بیمه خزمهتت
جههمنهم هرگیز نه چمه جهننهت » (۵)

له شوینتیکی تردا پیاوچالکو وهلی به کی له ههقیقت نزیگی وه کوو
باوه یادگار ده کاته رجاکارو توماری دهررونی خوئی بو ده کاته وه :

« سهر بهك كهوتوو به دكاریم وهك كو
رووی هیوام کرده باره گاکهی تو
چونکه تو نه وهی شه فاعه تکاری
بو رجاى به جا دهسته لانداری
سهرم ناوه ته سهر خاکی بهریتت
غهریب ، مووسپی ، رووسیا ، سهرشیتت
به لکم بههیزی دستگیری ئیوه
باری گرانم بو بچی بهریوه
وهك گوناه نی به هیچ موسیبهتت
پیرو دامام ، یا پیر هیمنهتت ! » (۶)

له قوناغی نوومدا مهوله ویی شاعیرو سۆنی ده بهویت لهو خراپی و
به دکرداری و گوناوه سسه ره رویی به دهر باز بیت وانا ده بهویت

پاکڑیتھوہ . بۆ لہم پاکڑیوونہوہیش بہعہشقہوہو لہ پیناوی عہشقی
 ذاتی ہہ قدا کارو تاقیکردنہوہی زۆرو ہہردہوامو گۆرانو قوربانیدان
 پیوستہ چونکہ سۆفی راست عاشقہ ، عاشقیکی مہستو تواوہیہ لہ
 بری خۆشہوہیستیکی بیوتنہدا کہ جوانی ہہموو بوونہوہرو جوانی بہکان
 لہودان ئہویش سہراپای ہہموو جوانی بہکانہ وک عہشقی شاعیرو
 سۆفی بہکی پیش مہولہوی کہ (رابعہی عہدہویہ) یہو ، وتوویہ :
 ہہرگیز خوام نہ لہ ترسی ناگردہکی و نہ لہ خۆشہوہیستی بہہشتہکی
 نہ پہرستوہ ، بہ لکو تہنہا لہ بہر شہوقو خۆشہوہیستی بہ بۆی « (۷) .

لای مہولہوی مہرامی ئہو عہشقہ بہ تاقیکردنہوہو خہریگبون دیتہ
 بہرہم ، تیابدا قال دہبیت ، دہتویتہوہ ، سہرلہنوئی دادہرژیتہوہ ، ہہتا
 ذاتیکی خاویں ، پیرۆزو نمونہ بی لی بیتہدی . مہولہوی بہ قہلمسی
 شاعیرانہی خۆی تاقیکردنہوہی بہردیکمان بۆ دہہینیتہوہ کہ چۆن
 دہہارنو دہیتوینہوہو چۆن سہرلہنوئی مینای لی سازدہکنو ئہو مینا
 بیگہردو خاویں و جوانی لی بیتکدیت . مہولہوی پرووہ کاتہ خۆی و بہ
 پیوستی دہزانی بچیتہ کورہوہ ہہتا قال دہبیت و شیوہ و ناوہرۆکیکی تری
 لیوہ دروست دہبیت . لہم نمونہ بہدا مہولہوی راستہو خۆ پیمان دہلیت
 سۆفیتی کارو تاقیکردنہوہیہ ، گۆرینہ بہ باری ئیجابی و نریکبونہ لہ ذاتی
 ہہق ، کہ ئہو نریکبونہوہو پرووہ پروو ہاوارو قسہو دادہ دہبیتہ بہشی
 سہرہم یاخود قۆناغی سہرہم لہ باسہ کہماندا . ئیستا لہم بہشی
 دووہمدہا حالہتی گۆرانو وردبوونہوہو بیتکھاتنہوہی بہردہکی لہمہر
 مہولہوی دہکہینہ نمونہی ہہنگاونانی لہ حالہتی بہ کہمہوہ بۆ حالہتی
 دووہم و بہرہو حالہتی سہرہم چوون . مہولہوی دہفہرموویت :

« گینگلہم نہ خوارد بہ دہردی پەنہان

بارچہ بلووری لیم ہاتہ زمان

به زوبانی حال رهوانتر له قال
 بوی گیرامهوه ریزه‌ی کونه‌سال
 وتی له‌وساوه به بهرد خه‌لق کرام
 ههرکسه‌ی هه‌ستا یه‌کی پیا نام
 رۆژی هینامیان دوو بۆره زه‌لام
 گر تهمیانه ناوو بهر چه‌کوشیان دام
 هینده‌یان له دام هه‌تا بووم به ئارد
 نامیانه کووره‌ی ناگر ، جۆشم خوارد
 که قالیان کردم بووم به باووری
 ئه‌دره‌وشامه‌وه وه‌ک پارچه نووری
 له‌و به‌رده‌شینه بووم به‌و بلووره
 ته‌جری قال بوونو شه‌راهی کووره
 ده‌وره‌ی دووباره‌ی ری‌ی حه‌ق بیینی
 نه‌وسا دیت بۆنی هیوات له بیینی
 مه‌عوومی سه‌رسه‌خت به‌زمی دت‌ریشی
 تا تویش شه‌راهی کووره نه‌کیشی
 که‌ی ده‌چینه ریز مه‌ردانی به‌ناو
 که‌ی روتبه‌ی بلند نه‌بیینی به‌چاو
 به‌ختت نابوخته ، به‌رقی بن‌نووری
 له ری‌ی ته‌جره‌به‌ی دوور بیینی دووری (۸)

ههر بۆ نمونه‌ی حاله‌تی دووم که دوایله‌کانی پاک‌بوونه‌وه‌یه له
 لیک‌ه‌له‌گوه‌شان و دروست‌بوونه‌وه‌دا ، مه‌وله‌ویی شاعیر و سوڤی بالندی
 نه‌فسانه‌یی قه‌قنه‌س ده‌کاته نمونه . کاره‌ساتی سووتان و دووباره‌ی‌یان و

دروستبوونهوهی قهقههس گۆرانکاری و حالهتییکی بهرهو نوئی بوونهوه ،
 ژبانوهه ، وه پاکزبوونهوه دهردهخات « قهقههس پهلهوه ریکه که مردنی
 نزیك نه بیتهوه ههندی پهل وپوش کۆنه کاتهوه دهست نه کا
 به خویندن به سه ریا وه له خوشی دلی خویا نه وهنده بال نه دا به به کا تا
 ناگر له باله کانی نه بیتهوه پهل وپوشه که ناگری تی به رنه یی و خویشی
 نه سووتی . دیسان خۆله میشه که ی نه بیتهوه به قهقهه سیکی ترو هر
 بهم چه شنه . نه فرمویت :

« من قهقههس نهویم ، ها بییم وه قهقههس

یه کجاریچ ئیمشهو ها به رشیم چه دهس

نه وهند خه یالان بهردم وه دهروون

بهی دووری یاران به تهر بییم زه بوون

بهر بییم تۆش کم چون ههرده جاران

وه رفعم گردین گرووی مه بخواران» (۹)

شاعیری سۆفی له گری دهروونی خۆیدا وهك قهقههس سووتاو له
 دهست ده رچو له حالهتی فهنادا وجودو راسته قینهی خۆی
 ده دۆزیتهوه بهرهو حهقیقهت دهروان . شاعیری سۆفی مهولهویی مهزن
 ههموو په مزه کانی به کارده هینیت ، وهك له سه رجهمی دیوانه کهیدا دیاره
 ههر بهك له په مزه کانی نه فسانهیی ، ئایینی ، ئافرهت ، سروشت ، مهی ،
 ساقی .. هتد ، لای ئهو دهبه هۆیهکی ده برین و تعبیر کردن له ههر سۆفی
 حالهته که ی باسمان کرد . ته نانهت مردن لای ئهو نه بیته په مزی ژيانده نه وه ،
 چونکه لای سۆفی به کان « ژبان له و مهر گه دایه ، ئهو مردنه زینده گیسی
 نه مه ، خۆشه وستی ده ترینی و له و مردنه دا زینده گی و ژیانیتی باشترو

په وانترت پخې نه به خشي «(*) . لای سؤفی به کان ده بیت حاله ته که بگوریت
 هه تا هه ست به جیهانی نوئ و جیاواز بکات ، جیهانیکي نزيکتر له هه قیقت ،
 چونکه وهک وتمان هه موو شته کان له دوری هه قیقت ده سوورینه وه ،
 نه ویش نامانجی سه ره تاو دوابی سؤفی به ، ته ناهت کاره سانی مردن لای
 نه وان گورانی حاله ته وه هیچ شتيك عده م نی به . فه نا عده م نی به ، به لکو
 گورانه له هه سته وه بؤ نه ست ، واتا له حاله تی شو عووره وه بؤ لاشوعوور .
 هه ره لهو حاله ته شدایه که (وجد) و (شطحات) او زؤر شتی تر پرووده دات .
 « له جیهاندا وه ستانی مو تله ق نی به ، له باریکه وه بؤ باریکی تر نه گوریت .
 دهره وه و ناوه وه هه به . جوولانه وه ی بینراوو نه بینراو هه به ، له بهر نه وه
 ناتوانین بلتین مردن عده میتکی پرووته . نه ، گورانه له حاله تیکه وه بؤ
 حاله تیکي تر « (۱۰) .

له حاله تی سییه مدا پاکزبوونه وه ی مهوله ویی سؤفی و شاعیر ده گاته
 راده بهک راسته وخؤو پروو به پروو له گمل ذاتی حه قدا ده که وینه رازو
 سکالو و گف تو گوئی په نهانی و نه نیی دل . دلی عاشقیکی پین وینه و سه رابا
 به گرو کلبه ی عه شقی ساف و پین گه ردو ته واوو پین خه وش . ده فهرمویت :

« سهروه شم بهی وه سف جه مالیته وه »

باز هه م بهی جیلوه ی جه لایته وه

نه ره بهو عاده ت سهروه ش نیگار ان

په ی فه نای به کسه ره خاطر پرخاران

چار نی بهن جه ده س جیلوه نه که رده ن

(بسم الله) نه و تیخ ، تیب گه چپی گمردن « (۱۱) »

(*) نه و مردنه ی سؤفی « فه نا » به ، واته مراندنی بری خواستی
 مروف . . . وه کوو مراندنی سیفتی ناپه سه ند ، وهک حه دیشی یا
 فهرمووده ی به پیزی « موتوا قبل ان تموتوا » واته : بهرله وه ی بمرن ،
 بمرن ، نیشاره تی بؤ نه کات - ا . ن .

بۆ لیتکدانه‌وی ئەم چەند شیعەرە جوانە ، زانای نایینی مەلا
 عبدالکریمی مدرس نووسیبووە : « سیفاتی خوا دوو جۆرن ، سیفاتی
 جەمال کە مەعنای ئیجابی ئەگەیه‌نن وەک وو منعم ، کریم ، معطی ، وە
 سیفاتی جەلالی کە مەعنای سەلبی ئەگەیه‌نن وەک وو قدیم ، واحد .
 کاتێک کە تۆ خۆتەم بۆ دەر بخری بە نیشانه‌کانی سیفاتی جەمالی و جەلالیت ،
 من لە خوشی یا سەرخۆش ئەم . جا ئەگەر دەوام بەو خۆدەر خستە
 بەدی ، زۆرم پێ خۆش ئەبێ . بەلام ئەگەر بە عاده‌تی یارانێ پێ بالکو
 جوان و سەرمەست گویم نەدەیت و وەک ئەوان بۆ لەناوچوونی یە کجاری
 دلداریه‌ دڵ پێ لە درکه‌کان کە خۆیان ئەشارنەوه‌ و ناچارن خۆیان
 دەر نەخەن ، تۆش خۆتەم لێ بشاریتەوه‌ ، ئەوه‌ مەعنای وایه‌ ئەتەوی
 بملکوژی . جا کە واتە فەرموو (بسم الله) ئەوه‌ تێفی تۆو ئەمە گەردنی
 کەچی من ، چی ئەکە ی بیکه‌ (۱۲) . لە روژنایی شیعەرە کەو لیتکدانه‌وه‌
 قوولە کە ی ئەم زانایه‌وه‌ دەتوانن بلێن کێشە ی پاکزبونەوه‌ کە لای
 شاعیر و سۆفی گەرە یە کلایی دەبنه‌وه‌ . ئیتر ئەم خۆی بە شیاوی
 ئەوه‌ دەزانیت کە راسته‌وخۆ لە گەل خوای خۆیدا گفتوگۆ بکات ، ئەوه‌ نە
 لەم (یەقین) ددا پێ دادە گرت و لە گومان پاک دەیتەوه‌ ، ساقیی ئەو کە
 جامی مەیی تەریقه‌ت و پابەندی خۆی پێ بەخشیبووە لە ئارادا نامینیت و
 پێوه‌ندی یە کە لە سێ لایی یه‌وه‌ دەیتەت بە دوولایی . هەر لەم باره‌
 مەعنەوی یه‌ گەرە یه‌وه‌ دوا ی ئەوه‌ کە شاعیر و سۆفی گەرە مه‌وله‌وی
 بینایی چاوه‌کانی نامین و وینەو رەنگدانه‌وه‌ی جوانی یه‌کانی خوا لە
 سروشت و بوونه‌وه‌ردا بە چاوی سەرنابین . لە راده‌ی پاکزبونەوه‌ کە ی
 خۆیدا ئەمجاره‌ رووناکی چاوی دڵ دەروونی دەهژین و زیاتر تیشکی
 ئەو چاوی دڵ بەرجه‌ستە و وینەو شیوه‌ی گۆرانه‌کانی سروشت و
 بوونه‌وه‌ر ده‌کات . تەنانه‌ت لە چاوی دڵی ئەم شاعیرە عاشق و سۆفی بەدا

زاتی هق جیکیر بووهو چهسپوه ، به هیچ شیوه بهک ناگوری و شوینی
خوی بو هیچ هیزیکی مادی و معنوی چوّل ناکات . مهولهزی بهم
شیوه به ئەم رازه دەرکینیت :

« باری ئەگەر هه‌ور ئەلطف باری

په‌ی مه‌ده‌دکاری وه‌دئا باری

دیده‌ی سه‌ر ئه‌ر شی ، دیده‌ی سه‌ر کافین

ئید دای مونا‌فین ، ئەو ده‌وای شافین

ئید وه‌زیفه‌ی گل ، ئەو ئەطیفه‌ی دل

ئەو چون مه‌زلەن ، ئید بی‌چوون مه‌زل

ئەو به‌قاش نی‌به‌ن ، فه‌ناش تا‌قی‌به‌ن

ئید عه‌طای تا‌قی و با‌قی و لا‌قی‌به‌ن » (۱۲)

واتا : « ئیسی چاوی سه‌ر ئەوه‌ته سه‌ری شتی مادی بکا ، به‌لام
ئه‌رکی سه‌رشانی چاوی دل ئەوه‌ته خه‌ریکی کاروباری مه‌عه‌وی بی ، وه
چاوی سه‌ر جیکای شتی مادبی تیا ئەبیته‌وه که وینه‌ی بی ، به‌لام
چاوی دل ماواو مه‌زلکی خوای بی‌وینه‌یه ، وه‌ک له‌ جه‌دیشا هه‌به
(قلب المؤمن عرش الرحمن) وانه : دلی پی‌وای موسولمان باره‌گای
خوایه . هه‌روه‌ها چاوی سه‌ر مانه‌وه‌ی بو‌نی‌به‌و گومانی تیا نی‌به‌ که
ئه‌فه‌وتی ، به‌لام چاوی دل به‌خششیکی راست و ده‌وام‌دارو
به‌خواگه‌یشتووه » (۱۴) .

ئجا له‌کاتی‌کدا که سۆفی و شاعیری مه‌زن زاتی هق له‌ دلی خویدا
بینی و هه‌میشه له‌گه‌ل ته‌وژمی خوین و هه‌ناسه‌یدا له‌ هاتوچو‌دا بیت ،
دیاره‌ ده‌بی له‌و‌په‌ری پاک‌بوونه‌وه‌ی رو‌جو و به‌رزی مه‌عه‌ویدا خوی
بینیته‌وه . ئەم کیشه‌ی پاک‌بوونه‌وه (تطهیر) ه‌لای سۆفی و شاعیریکی

بکند خه یالو بیر تیژی وهک مهولهوی زۆر زیاتر لهم چهند لاپه ره یه
ده ویت . نهمه ههولکی بچووک بوو لهم بواره داو هیوادارم سوودیکی به
اکه له پوو رو لیکۆ کینه وهی نه ده بی کوردی گه یان دیت .

سهرچاوه کان :

- (۱) الشعر الصوفي : عدنان حسين العوادی . ص ۴۸ .
- (۲) ریوحی مهولهوی : پیره میترد ، ۸۵ ، چاپی کاکه ی فه للاح .
- (۳) الشعر الصوفي : عدنان حسين العوادی .
- (۴) ریوحی مهولهوی : پیره میترد ، ل ۱۵ .
- (۵) هه مان سهرچاوه ، ل ۱۸ .
- (۶) هه مان سهرچاوه ، ل ۲۰۳ .
- (۷) نشأة التصوف الاسلامی ، د. ابراهیم البسیونی ، ص ۱۸۹ .
- (۸) ریوحی مهولهوی : پیره میترد ، ل ۱۶۷ .
- (۹) دیوانی مهولهوی : مهلا عبدالکریمی مدرس ، ص ۳ .
- (۱۰) محی الدین العربی : و. لیبنتر . ص ۴۵ .
- (۱۱) دیوانی مهولهوی : مهلا عبدالکریمی مدرس ، ل ۳۲ .
- (۱۲) هه مان سهرچاوه و لاپه ره .
- (۱۳) هه مان سهرچاوه ، ل ۱۲۳-۱۲۴ .
- (۱۴) هه مان سهرچاوه و لاپه ره .